

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. дфн Майа Станкова Разбойникова-Фратева,
член на Научно жури във връзка с процедура по публична защита на дисертационен
труд за придобиване на ОНС „доктор“ на тема:

***„Мотивът ца Одисей и неговите трансформации: мит и
наратив в немската следвоенна литература“***,

представен от Ева Николаева Пацовска-Иванова, редовна докторантка към
Катедрата по германистика и скандинавистика (специалност Немска филология с
избираем модул „Скандинавски езици“), зачислена със заповед № РД 20-
339/06.02.2015, област на висшето образование: 2. Хуманитарни науки,
професионално направление: 2.1. Филологии. Литература на народите от Европа,
Америка, Африка, Азия и Австралия (Немска литература) с научен ръководител
доц. д-р Светлана Арнаудова, отчислена с право на защита РД 20-515/06.03.2018
за присъждане на образователната и научна степен “доктор”

Административни констатации

Обучението на докторантката Ева Николаева Пацовска-Иванова е
осъществено в съответствие с Правилника за условията и реда за
придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в
СУ „Св. Климент Охридски“ (изменен/19.10.2016 г.). Представените от
кандидатката документи по процедурата – дисертационен труд,
автореферат, списък с публикации по темата, протоколи от взети
изпити – отговарят на изискванията и са в необходимия обем.

Кратки биографични данни за кандидатката

Ева Пацовска-Иванова е завършила специалност „Немска
филология“ в СУ „Св. Климент Охридски“ с преподавателска и
преводческа правоспособност, а впоследствие и магистърска програма
„Антична култура и литература“ към Катедрата по класическа
филология в същия университет. По време на следването си
докторантката е получила възможност за едносеместриално обучение в
Хамбургския университет, а като докторант е участвала в докторантски
семинар в същия университет. Участва в изследователски проекти към
Катедрата по германистика и скандинавистика (напр. в проекта
„Немскоезична литература в български културен контекст“) Ева
Пацовска-Иванова е авторка на две стихосбирки, публикува
стихотворения в различни сайтове, превежда успешно от немски на
български език (поезия и проза). От 2012 г. работи като преподавател

по немски език, а от 2019 г. е натоварена с хонорувани часове към Катедрата по германистика и скандинавистика.

Общо представяне на дисертационния труд, характеристика и оценка

Заглавието на дисертационния труд назовава предмета на изследването и прецизира неговата темпорална и жанрова рамка. Уводните бележки обосновават актуалността и значимостта на изследвания проблем и правят общ преглед на присъствието на Одисей в творчеството на редица световно известни писатели. Традиционната за една дисертация структура на уводната глава (или глави, както е в случая) е специфично модифицирана, като на първо място и преди да са прецизирани и обяснени темата, предмета и целите на изследването е поставен прегледът на изследователската литература. Така в дисертацията намира място обстойно представяне на голям брой публикации, посветени на мита за Одисей, от доста широк времеви диапазон. (Срв. I.1.) На базата на това изложение докторантката насочва своето внимание към някои пренебрегвани аспекти: Изследванията почти не се концентрират върху формата на повествованието, на стилистичните средства, разказваческата схема и взаимодействието ѝ със съдържанието е отделяно малко внимание, подмината е ролята на Одисей като разказвач. (с. 24) Избраният подход позволява на докторантката да представи подробно подготовката си за изследването и работата върху избора на темата на своето проучване. Същевременно по този начин се отваря врата за твърде подробни и не дотам целенасочени описания на секундерна литература. (с. 10) Трябва да отбележа обаче, че важните и необходими за дисертационния труд научни изследвания върху присъствието на мита за Одисей, публикувани на немски и английски език, присъстват в този преглед.

Предметът, целите и методика на изследването са формулирани във втората глава. Докторантката логично се е постарала да въведе основните понятия, с които ще борава – мит и наратив. Нужната ѝ изследователска литература за придобилите конкретност намерения вече е въведена във втора точка на първа глава, като особено значение ще имат Циолковски, Хенчел, критично реципираната дисертация на Реш.

На подходящото място, много концентрирано и с вещина докторантката представя наратологичната теория на Женет. (II.2.1.)

Овластяването на този инструментариум трябва да бъде специално подчертано. По-нататък в дисертационния си труд Пацовска ползва пряко терминологията и прилага систематично аналитичните схеми на Женет и доказва тяхната полезност, което, според мен, може да бъде изведено като обособен принос: успешното прилагане на наративния анализ по Женет при наблюдението на един културен феномен.

В главата, посветена на теоретичното осветляване на митовете, се изгражда сложен комплекс Касирер – Блуменберг – Елиаде – Керени – Барт – Клод-Леви Строс, внушаващ застъпване, приемственост и доразвиване на определени тези. Това хармонизиране на теорията до голяма степен е конструкция на самата изследователка, на места несъобразена и с чисто хронологичния принцип. Съсредоточавайки се върху разработките, третиращи тезата за вариативността на мита и възпроизводимостта му (Блуменберг и Керени), Пацовска успява разумно и прагматично да отсее теоретичните постулати, приложими към наратологичния аспект на нейното изследване, и ролите на митичния герой като субект и обект на разказа. На с. 46-47 са назовани конвенциите в разбирането за мита, които ще бъдат прилагани в дисертационния труд. При цялата подробност в тази част от изследването прави впечатление беглото споменаване на Адорно (и отсъствието му в библиографията), при когото имаме едно от най-впечатляващите обвързвания на мита с културното развитие на човечеството и впечатляваща трактовка на мита за Одисей.

Уместно е отразена и рефлектирана интертекстуалността, описваща връзката между мита и разглежданите литературни текстове. Липсва ми малко внимание към термина „мотив“, който присъства в заглавието на дисертацията и би било добре да се дефинира неговата употреба, тъй като сам по себе си той отвежда към традициите на т.н. „Motivforschung“, нещо, което това изследване само отчасти прави.

На с. 50 (втора глава) е формулиран и „методологичният подход“, който е интерпретиран от кандидатката по-скоро като описание на структурата на изследването. По същество методът ѝ представлява комбинация от биографичен подход, херменевтичен прочит и наратологичен анализ по Женет.

Позовавайки се на въведената от Женет изследователска структура и преди да пристъпи към основните аналитични глави в работата, Пацовска въвежда обособено като екскурс (с. 69-76) съвсем уместно описание на структурата на самата Омирова „Одисея“, като

обръща специално внимание на огледалната ѝ структура, групирана около темите изкушение, опасност, забрана/табу и др., които ще бъдат наблюдавани и по-нататък в изследването.

Изборът на произведенията, включени в текстовия корпус на дисертацията, е споменат на с. 27-28, но същностната аргументация се появява на с. 62, с. 66 и сл. (т. е. в трета глава). В тази глава е въведено подробно понятието за следвоенна литература (с. 61 и сл.) и е описана литературната ситуация. Нахвърляната панорама е много обхватна и като за учебник, убедена съм, че цялата информация може да се организира по-целенасочено с оглед на поставената тема. При тези общи информации Пацовска коректно посочва, от кои основополагащи произведения те са извлечени, нещо което липсва в уводните бележки към работата.

Още формулираните наименования на четирите основни глави (с. 4-7) дават информация за основните им изводи: „митично-историческо тълкуване на функцията на разказите“, „драматургично-митологическо взаимодействие между разказите“ и т.н. Главите са изградени по аналогична структура, всички съдържат биографични бележки за автора, преглед на естетическите му възгледи, преглед на творчеството, поставяне на произведенията в общия литературно-исторически контекст, преразказ на съдържанието на произведенията и пристъпване към прекия анализ, който включва разбор на съдържателните мотиви, стилистичните мотиви, анализ на наратологичните структури и обобщения. Във въведението към всяка глава авторката коректно посочва ползваната литература, като най-често се опира на монографични изследвания от биографично-литературоведски тип (напр. с. 215). При всички анализи се вземат за основа класификациите на „рецепционните механизми на мита“ (с. 66) по Кланска и Циолковски, а навлизането на мита за Одисей в съответния литературния текст е дефинирано по техните определения. Намирам този подход за изключително удачен, тъй като създава възможност за сравнение по уеднакви критерии. Анализът се разслоява на съдържателен и наратологичен, като съдържателният анализ е съсредоточен върху митологичните (при Фойхтвангер - стилистични) мотиви. Според спецификата на произведението тази обща структура на главите търпи известни необходими вариации. В края на отделните точки се извеждат кратки заключения, а също и в края на всяка глава е отделено място за „обобщение на резултатите“. Всяка една от тези

структурни елементи в отделните глави е много подробна и при всяка остава рискът от сепариране и прекомерна самостоятелност.

В четвърта глава за първи път Пацовска изпробва описания модел и постига отлични резултати. Биографичният подход сякаш е следван все още формално, защото се запазва формата на лексиконната статия и се пропускат интересни моменти, които биха уплътнили търсеното обвързване на темата с биографичните събития. За сметка на това обаче наратологичният анализ тук вече доказва своята полезност за изследваната проблематика. Напълно закономерно Пацовска въвежда текста на Фройд, чието заглавие е почти дословно заимствано в подзаглавието на разказа на Фойхтвангер. Казаното в заключението за връзката с есето на Фройд е точно и компактно. Проблемът за отношението между формата и съдържанието би заслужил малко по-специално внимание, тъй като неговото игнориране води до някои неиздържани заключения (напр. на с. 108). Оттук нататък изследването набира инерция и все по-целенасочено следва поставените изследователски цели.

Петата глава (*Der sechste Gesang* от Ернст Шнабел) също започва с биографичното представяне на автора, като тук все още се забелязват трудностите при този подход: на биографични факти с различна тежест се отделя едно и също внимание. Същевременно в биографичната част на тази глава отлично е обоснована нуждата от биографичното измерение с оглед на темата и темпоралната ѝ рамка и биографичната обвързаност на авторите с културните среди преди и след Втората световна война. Утвърждава се впечатлението, че Пацовска умее да провежда анализите си много компетентно и с усет за нюансите в авторския текст (срв. напр. с. 137 и сл.), а тълкуванията ѝ са оригинални и приносни (напр. с. 142). Прецизен е анализът на образа на Одисей като разказвач, като вече се очертават основните му функции в тази роля, които ще бъдат препотвърдени и допълнени в следващите глави: разказвачът Одисей е инструмент за критика към настоящето и инструмент за въвеждане на литературната саморефлексия. (Срв. с. 158 и сл., с. 162 и сл.) Пацовска напълно е осмислила инструмента си – наратологичния анализ – и благодарение на него разкрива характеристики на текстовете, които иначе биха убягнали (и са убягвали) от погледа на изследователя. На с. 157 отличните ѝ наблюдения хвърлят мост между времето преди и след войната и преформатирането на функциите на мита в културния и литературен

контекст. На места кандидатката проявява известна (разбираема) предпазливост или плахост, като се отказва от по-отчетливото формулиране на определени важни и логични изводи. (Напр. на с. 114: използването на желязото на острова на феаките е директна препратка към епохата на 50-те години и дискусията относно приложението на научните открития. Неслучайно и Дюренмат пише пиесата си „Физиците“ през 1962 г.)

Убедителна в своята последователност и целенасоченост е главата, посветена на Валтер Йенс, може би най-интересният сред четиримата наблюдавани автори: В. Йенс комбинира дейностите си като изследовател на античната литература и писател, който използва митологични образи и се стреми към трудния синтез между наука и творчество. Авторката с основание поставя този заявен стремеж като изходна база в анализите си (с. 174) и го препотвърждава след това (с. 212). Много точно е уловено и изведено специфичното използване на мита от страна на този автор в сравнение с другите текстове от корпуса и осъществената демитологизация. (с. 213) С натрупването на изследователски наблюдения се налагат обвързвания с вече направени изводи (п.т.), което помага отделните части на изследването да постигнат синхрон в постигането на поставените цели. Препратките към заключения от предишните глави превръщат работата върху отделните автори и произведения в цялостен научен текст.

При Ханс Ерих Носак (седма глава) Пацовска предлага оригинален анализ на характерните теми в творчеството му, който обаче остава доста необвързан с основните цели на изследването, макар че в конкретния случай това не би било никак трудно – темите на Носак са специфично трансформирани именно чрез митологизирането на текстовете. Важното е, обаче, че и чрез този автор Пацовска въвежда и анализира нов тип боравене с митологичния образ на Одисей: по класификацията на Кланска се наблюдава възприемане на префигурирана схема (с. 229), а по Циолковски – съзнателно паралелизиране спрямо митологичния материал.

Заключенията по отделните романи потвърждават целесъобразността на направения избор и позволяват да се разкрият както различните трансформации на Одисей, така и най-вече различните взаимоотношения между мита и наратива. Принос на дисертационния труд е също така и фактът, че фокусира вниманието върху значими текстове, които често и незаслужено биват

маргинализирани в/от канона на литературната история на следвоенния период. (Срв. заключението в автореферата, с. 38) Дисертацията е написана на ясен, неусложнен и прецизен немски език. Изложението на Пацовска-Иванова има склонност да създава наративни структури, по принцип чужди на научната проза, но това пък има положителния ефект да придава и стилистична цялост на предложения изследователски труд.

Изследването постига целите си и заключителната глава прави отличен преглед на постигнатите резултати. Дисертационният труд съдържа в себе си и посоки за бъдещи изследвания, за които кандидатката си е създала отлична теоретична, а вече и практическа подготовка.

Авторефератът притежава напълно избистрена структура и има заслугата да отразява кратко, ясно и поантирано целите и задачите на дисертационния труд, теоретичните му основи, изследователските анализи, обобщения и резултати на хубав български език. Формулираните приноси напълно съответстват на постигнатото и биха могли да бъдат допълнени.

Заключение

Въз основа на казаното дотук мога убедено да твърдя, че кандидатката маг. Ева Николаева Пацовска-Иванова е изградила изследването си върху ясно дефинирана научна основа, осъществила е целенасочени и прецизни наблюдения върху литературните текстове, изпълнявайки по този начин целите и задачите си. Направените заключения и оценки са обективно и убедително изложени. Кандидатката доказва способността си за аналитично мислене и качествена изследователска работа. Поради това си позволявам с увереност и радост да препоръчам на уважаемото жури да присъди на Ева Пацовска-Иванова образователната и научна степен „доктор“.

28.12.2019

проф. дфн Майа Разбойникова-Фратева